

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Київський національний торговельно-економічний
університет**

Житомирський торговельно – економічний коледж

Ф І Л О С О Ф І Я

Плани семінарських занять

**з рекомендованою літературою та коротким словником
основних філософських категорій і термінів
(для студентів усіх спеціальностей)**

**Укладач: Духнич М.А. – викладач філософських
дисциплін**

Житомир – 2019

Заняття 1. ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФІЇ

План

1. Філософія як світоглядне знання. Предмет філософії.
2. Виникнення філософії.
3. Функції філософії та її значення в суспільстві.

Основні поняття і категорії: світогляд, онтологія, філософія, філософська антропологія, гносеологія, праксеологія, аксіологія, ідеалізм, матеріалізм, об'єктивний ідеалізм, суб'єктивний ідеалізм, релігія, міфологія, метафізика, мудрість.

Тематика рефератів

- ⇒ Світогляд і філософія як форми людського самовизначення в світі.
- ⇒ Філософія в системі культури.
- ⇒ Філософія, релігія та мистецтво як форми людського освоєння світу.
- ⇒ Роль філософії в індивідуальному розвитку людини.

1. Література:

Заняття 2. АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

План

1. Виникнення філософії у Греції. Перші філософські школи та філософи.
2. Філософія класичної Греції. Формування провідних філософських напрямків.

Основні поняття і категорії: першооснова суцього, архе, натурфілософія, космоцентризм, антропоцентризм, атомізм, діалектика, ідея, матерія і форма, органон, релятивізм, гедонізм, атараксія, фаталізм, еманация, віра, геоцентризм, геліоцентризм.

Теми рефератів

- ⇒ Виникнення філософії в Індії.
- ⇒ Виникнення філософії в Китаї.
- ⇒ Вчення Платона про державу.
- ⇒ „Політика” Аристотеля.

1. Література:

Заняття 3. КЛАСИЧНА НІМЕЦЬКА ФІЛОСОФІЯ

План

1. Зміст класичної німецької філософії та її значення для світової філософії.
2. Теоретична і „практична” філософія І. Канта.
3. Діалектичний метод і філософська система Г. Гегеля.

Основні поняття і категорії: активність суб'єкта, коперніканський переворот, апіоризм, категоричний імператив, діалектика, діалектична логіка, розвиток, суперечності, заперечення заперечення, філософський метод, філософська система, антропологічний принцип, родові сутнісні сили людини, відчуження, релігія любові.

Теми рефератів

- ⇒ „Категоричний імператив” І. Канта.
- ⇒ Провідні ідеї „Феноменології духу” Г. Гегеля.
- ⇒ Ф. Шеллінг про сутність і світоглядне підґрунтя міфології.
- ⇒ „Філософія тотожності” Ф. Шеллінга.
- ⇒ Вплив філософії Л. Фейєрбаха на філософію К. Маркса.

Література:

Теми рефератів

- ⇒ Критики класичної філософії та її захисники.
- ⇒ Проблема людини у творах К. Маркса.
- ⇒ Сутність і причини виникнення неокантіанства.
- ⇒ Філософія прагматизму у сучасній західній філософії.

1. Література:

Заняття 4. ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ СВІТУ.

План

1. Філософське розуміння буття.
2. Матерія як об'єктивна реальність. Філософське і природничо-наукове розуміння матерії.
3. Рух як атрибут буття. Основні форми руху, їх єдність і відмінність.

4. Простір і час як атрибутивні форми буття. Основні загальнонаукові концепції простору і часу.

Основні поняття і категорії: буття, природний та штучний світи, форми людського буття, субстрат, субстанція, матерія, рух, простір, час, всесвіт, світ, космос, макрокосмос, мікрокосмос, доля, душа, дійсність, картина світу, онтологія,

Теми рефератів

- ⇒ Проблеми буття в філософії елеатської школи.
- ⇒ Основні функції поняття буття у філософії.
- ⇒ Проблематичність людського буття: доля і напередвизначеність.
- ⇒ Філософсько-світоглядне підґрунтя концепції „Великого вибуху”.
- ⇒ Сучасні прородничонаукові теорії простору і часу і їх філософське значення.

1. Література:

Заняття 10. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ. ПРАКТИКА.

План

1. Передумови і чинники антропосоціогенезу.
2. Практика як основа буття людини. Культура як спосіб буття людини.
3. Природне, соціальне і духовне в людині.
4. Смерть, безсмертя і сенс життя людини.

Основні поняття і категорії: людина, духовність, діяльність, вибір, відповідальність, індивід, індивідуальність, потреба, свобода, сенс життя, інтерес, індивід, особистість, антропогенез, соціогенез, фізичні та духовні виміри. Аналізуючи проблему сенсу життя, покажіть його самоцінність і зв'язок з життєдіяльністю індивіда, з повнотою розкриття і вільного розвитку його сутнісних сил.

Теми рефератів

- ⇒ Людина як предмет філософії.
- ⇒ Проблема виникнення людини: сучасне бачення.
- ⇒ Філософія як самоусвідомлення людини.
- ⇒ Поняття особи та особистості. Роль особи в історії.
- ⇒ Людина в пошуках сенсу буття та власного життя.
- ⇒ Учення Чарльза Дарвіна про природу людини.

Література:

Заняття 5. ПРОБЛЕМА СВІДОМОСТІ У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

План

1. Філософські погляди на природу і сутність свідомості.
2. Структура свідомості. Свідоме і несвідоме.
3. Свідомість і штучний інтелект.

Основні поняття і категорії: свідомість, психіка, вульгарний матеріалізм, біхевіоризм, відображення, несвідоме, архетипи, самосвідомість, інтелект, мова, колективне несвідоме, аутотренінг, медитація, фрустрація, витіснене.

Методичні рекомендації

Теми рефератів

- ⇒ Уявлення сучасної науки і релігії про походження свідомості.
- ⇒ Зигмунд Фрейд про несвідому природу снів.
- ⇒ Карл Густав Юнг про роль архетипів і про колективне несвідоме.
- ⇒ До питання про „сутінки” комп'ютерного світу.

Література:

Заняття 6. ГНОСЕОЛОГІЧНА І МЕТОДОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ФІЛОСОФІЇ

План

1. Основні гносеологічні принципи. Об'єкт і суб'єкт пізнання. Пізнання і практика.
2. Чуттєве і раціональне в пізнанні. Форми чуттєвого і раціонального пізнання.
3. Філософське вчення про істину та її критерії.
4. Поняття методу, методології, методики.

Основні поняття і категорії: агностицизм, відображення, гносеологія діяльність. Догматизм, епістемологія, інформація, істина, метод, методи наукового пізнання, методологія, пізнавальний образ, пізнавальна позиція, суб'єкт і об'єкт пізнання, творчість, факт науковий, форми пізнання.

- ⇒ Основні принципи сучасної наукової гносеології.
- ⇒ Діалектика істини і омани в сучасній філософії

Тлумачний словник філософських понять і широко вживаних слів іноземного походження

Абсолютне та відносне – діалектично взаємопов'язані філософські категорії. Абсолютне – безумовне, незалежне, безвідносне, самостійне. Відносне – релятивне, рухливе і характеризує явище в його відношеннях та зв'язках з іншими явищами, в залежності від них. Прикладом абсолютного є матерія (субстанція). Конкретні ж форми та стани матерії залежні від часу, вони кінцеві, відносні.

Абстракція, абстрагування – формування образів реальності (уявлень, понять, суджень) в процесі уявного виділення певних властивостей та відношень предметів і одночасно відвернення від інших їх властивостей та відношень. Абстракція дає можливість виявити та розглянути в чистому вигляді основні, головні, суттєві властивості предметів та закономірності їх розвитку, пояснити поведінку.

Агностицизм – напрям у філософії, прибічники якого заперечують повністю або частково можливість пізнання сутності світу. Основні аргументи агностиків – відсутність можливості вийти за межі відчуттів, суб'єктивності знаково-символічного характеру пізнання, неможливість співвіднесення з об'єктом вивчення для перевірки істинності знань.

Анімізм – віра в реальне існування душі та духів, від яких залежать істоти та предмети навколишнього світу. Анімістичні уявлення – невід'ємний елемент релігійної свідомості.

Антиномія – очевидна суперечність між двома твердженнями, кожне з яких однаковою мірою можна логічно довести в даній системі. Іммануїл Кант вважав, що розум людини не може вийти за межі чуттєвого досвіду та пізнати "річ-у-собі", а тому впадає в протиріччя.

Антропogeneз – дослідження засобами палеоантропології, археології та історії процесу виникнення та розвитку людини.

Антропосоціогенез – наукова концепція, прибічники якої вважають, що визначальними чинниками появи людини розумної є суспільно-трудова діяльність людей, що обумовила розвиток культури та тілесної організації людини. В походженні людини та її наступному розвитку вбачають єдність біологічного та соціального.

Антропоцентризм – концепція, згідно якої людина є центр і вища мета всесвіту. Крім телеологічного тлумачення існує уявлення про людину як царя природи, яку як ворожий хаос слід підпорядкувати розуму, порядку, цивілізації. Становлення європейської цивілізації стимулювалось значною мірою ідеями антропоцентризму.

Атрибут – невід'ємна властивість предмета, без якої він не може ні існувати, ні мислитися.

Буття – філософська категорія для позначення всього, що реально існує як у матеріальному, так і духовному світі.

Взаємодія – філософська категорія, що відображає процеси впливу, обумовленості, зміни стану, взаємопереходи, а також породження одним явищем

іншого. Взаємодія проявляється безпосередньо чи опосередковано, у зовнішньому чи внутрішньому відношеннях та зв'язках.

Взаємозв'язок – важливе поняття філософії та науки, що встановлює принцип всезагального взаємного зв'язку предметів та явищ і виступає універсальним засобом існування явищ дійсності, згідно якого виникнення та зміна одних залежить від інших.

Відчуття – відбиття властивостей речей об'єктивного світу, які виникають внаслідок їх впливу на органи чуттів та збудження нервових центрів кори головного мозку. У процесі відчуття енергія зовнішнього подразнення перетворюється у факт свідомості.

Віра – поняття, що характеризує світоглядну позицію і психологічну установу особистості, один з орієнтирів людської діяльності. Віра проявляється у прийнятті певних тверджень, ідей (релігійних, наукових, філософських, політичних тощо), у впевненості у своїх можливостях, у довірі до інших людей. У залежності від установок суб'єкта віра може мати як творчий, конструктивний, так і догматичний, консервативний, деструктивний характер. В історії філософії і психології розрізняють три різновиди віри: емоційна, інтелектуальна, вольова.

Герменевтика – теорія тлумачення текстів, напрям у сучасній філософії. Герменевтичне коло вказує на невідданість розуміння текстів від саморозуміння інтерпретатора, а також на відкритість та незверненість інтерпретації і опосередкованість знаками та символами. Можна виділити три рівні можливості розуміння – семантичний, рефлексивний, екзистенційний. За конфліктом інтерпретацій криються різні варіанти екзистенції. Тому єдиної теорії інтерпретації бути не може.

Гносеологія – або вчення про пізнання, розділ філософії, в якому вивчається процес пізнання, його походження, основи, структура та наслідки, досліджується відношення суб'єкта до об'єкта. Суттєве у гносеології питання про відношення думки про світ до самого цього світу.

Громадянське суспільство – сукупність неполітичних соціальних (сімейних, станових, національних), економічних, професійних та ін. відносин і організацій, що спираються на законодавство і захищають індивідів від свавілля держави. Ідеал цивілізованого суспільства – громадянський контроль над державою.

Гуманізм – система поглядів, що визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, рівність, щастя, милосердя як норму відношень між людьми.

Дедукція – один із методів пізнання і дослідження. У випадку дедуктивного виведення наслідки містяться у посиланнях в прихованому вигляді, і вони повинні бути добути з них внаслідок уживання методів логічного аналізу.

Детермінізм – філософське вчення про об'єктивний закономірний взаємозв'язок і взаємообумовленість явищ матеріального та духовного світу, наявність причини у кожному процесі, її проявлення через всілякі форми випадковості.

Діалектика – вчення про розвиток, його універсальний характер, внутрішні протиріччя речей, як джерела їх розвитку; вчення про загальний характер зв'язку, який визначає цілісний, системний характер світу.

Дуалізм – філософське вчення, яке визнає матерію і свідомість у вигляді двох, незалежних одна від одної, паралельно співіснуючих основ.

Дух – поняття, що означає творче першоначало організації та розвитку світу. При цьому дух може виступати як поняття (панлогізм), як субстанція (пантеїзм), як особистість (теїзм, персоналізм).

Душа – поняття, що визначає універсальний принцип буття людини і живого взагалі.

Екзистенціалізм – філософська течія XIX-XX ст., що висуває на перший план абсолютну унікальність людського буття, таємничий характер існування, виявляє онтологічне розуміння людської реальності, та вказує на безодню буття, непомітну в перебігу повсякденних справ.

Емпіризм – напрям в теорії пізнання, що визнає чуттєвий досвід за початкове знання та вважає, що зміст знання може розумітись як опис цього досвіду, або зводиться до нього.

Естетика – філософська дисципліна про закономірності художнього освоєння людиною світу, про сутність та форми творчості по законах краси.

Етика – філософська дисципліна, об'єктом вивчення якої є моральні норми та система людських взаємин, які визначаються традиціями і звичаями.

Закон – стійкий, повторюваний, істотний зв'язок явищ, сторін та інших особливостей дійсності і пізнанні.

Знак – матеріальний, чуттєво сприйнятий предмет, подія або дія, що вказують на іншу річ, предмет, подію, дію. Знаки поділяються на мовні та немовні; останні, в свою чергу, поділяються на знаки-сигнали, знаки-копії, знаки-ознаки і т.п.

Ідеалізм – загальне позначення філософського напрямку, послідовники якого розуміють дух, свідомість, мислення, психічне як першооснову дійсності, а матерію, природу, матеріальні речі розглядають при цьому як похідні від духовного, від свідомого. Існують дві основні форми ідеалізму: об'єктивний і суб'єктивний. Об'єктивний ідеалізм абсолютизує об'єктивний зміст свідомості, переважно її раціонально-логічну сторону, відстоює ідею первинності світового розуму, надлюдської, позасуб'єктної свідомості. Суб'єктивний ідеалізм абсолютизує ті чи інші сторони індивідуально-почуттєвого буття людини, індивідуальну свідомість, волю, емоції, відчуття тощо. Для суб'єктивного ідеаліста світ, дійсність є лише сукупністю почуттів.

Ідеальне – суб'єктивний образ об'єктивного світу, який виникає у процесі цілеспрямованої діяльності людини, і є одним з її моментів. Ідеальне протилежне матеріальному на кшталт відношення свідомість–матерія.

Ідеологія – сукупність ідей, теорій, принципів, що виражають усвідомлені соціальні інтереси, прагне представити особистий інтерес як загальний і подає ідеали, які не можуть бути повністю здійснені.

Індукція – один із методів наукового дослідження. Індуктивний висновок – це рух знання від одиничних стверджень до загальних положень. Індукція зв'язана з дедукцією, вони доповнюють одна одну.

Інтуїція – поняття, що означає здатність безпосереднього осягнення істини. Відомо, що пізнання не зводиться до одного логічного, понятійного мислення, що в

пізнанні велику роль відіграє чуттєва та інтелектуальна інтуїція. Логічне пізнання та інтуїція тісно зв'язані між собою.

Істина – вірне, адекватне відбиття дійсності в думці.

Істина Абсолютна – у ведичній релігійно-ідеалістичній системі тотожна Богу.

Категорії – у філософії найбільш загальні, ґрунтовні поняття, що відображають найістотніші, закономірні зв'язки та відносини реальної дійсності і пізнання.

Культура – специфічний засіб організації і розвитку людської життєдіяльності, що представлена в продуктах матеріальної та духовної праці, в системі суспільних норм і закладів, в духовних цінностях, в сукупності стосунків людей до природи, між собою та до самих себе.

Логіка – філософська наука про мислення, його закони, форми, прийоми та правила, застосування яких дозволяє в процесі пізнання досягти об'єктивної істини і взємопорозуміння сторін. Сьогодні відомі формальна, діалектична, математична, символічна логіки. Поняття „логіка” вживається також для позначення необхідного зв'язку предметів та явищ світу – “логіка речей”, логіка мікросвіту, логіка подій тощо.

Матеріалізм – одна з поширених філософських течій, послідовники якої визначають первинність матерії, її вічність, нествореність та незнищуваність, а свідомість і духовну діяльність розглядають матеріалістами як продукт розвитку матерії, як її особливу властивість.

Матерія – фундаментальна філософська категорія, що включає безліч різних об'єктивно існуючих систем, субстрат властивостей, зв'язків, відносин і форм руху. В матеріалістичній філософії матерія – основа буття. В античності матерія – це архе, першоцеглина, єдина праматерія у структурі всесвіту, що уявлялась або як стихія (наприклад, вода – Фалес, вогонь – Геракліт та ін.), або як атоми (Демокрит). З доби французьких матеріалістів ХУІІІ ст. матерію визначають як протяжність, сукупність властивостей речовини. З початку ХХ ст. використовують філософське визначення матерії як категорії для позначення об'єктивної реальності, тобто того, що існує поза нашою свідомістю. Природничо-наукове розуміння матерії пов'язане з якимось відомими її видами або властивостями.

Метафізика. Це поняття має ряд значень. В історії філософії термін метафізика вживали як синонім філософії. Метафізика – це метод мислення, що розглядає речі та процеси відокремлено, поза їх загального зв'язку, розуміючи розвиток однобічно, спрощено, як кількісне накопичення, монотонний рух по колу на кшталт „Немає нічого нового під Місяцем”.

Метод – сукупність заходів та операцій практичних та теоретичних дій людини, спрямованих на пізнання об'єкта; в науці – це засіб одержання нових результатів пізнання. Вибір методу залежить від досліджуваного об'єкту і повинен відповідати сутності об'єкту. Методи пізнання поділяються на всезагальні, загальні для ряду наук, та часткові, що застосовуються лише в одній науці.

Методологія – це сфера знання, що вивчає засоби, передумови та принципи організації пізнавальної та практично-перетворювальної діяльності. Методологія – це філософсько-світоглядне підґрунтя наукового пізнання в цілому.

Мислення – активний процес відображення за допомогою абстракції суті речей та процесів дійсності. Здібність до мислення формувалася в процесі постановки та рішення практичних та теоретичних проблем.

Міфологія – одна з ранніх форм світогляду; засіб розуміння природної та суспільної дійсності на ранніх стадіях історичного буття. Міфологічному мисленню властиві особливе сприйняття суб'єкта та об'єкта, предмета та знака, речі та слова, істоти та її імені, простору та часу, відносин, походження та суті тощо. Міфи стверджували прийнятну для свого часу систему цінностей, підтримували та санкціонували певні норми поведінки. Вже на ранніх стадіях розвитку міфологія містила в собі в нерозчленованому (синкретичному) вигляді всі наступні форми суспільної свідомості: релігію, мистецтво, науку, мораль, філософію тощо.

Мова – система знаків, яка служить позначенню предметів та процесів дійсності, для людського спілкування, обміну думок. Мова невідривно пов'язана з мисленням, є матеріальною оболонкою думок. Мова є засобом фіксації, накопичення, зберігання, створення та передачі соціальної інформації, що складає необхідну умову прогресу пізнання. поряд з природними мовами створюється штучні мови, обхідні для досягнення точності, однозначності в передачі інформації.

Модель – умовний образ чи зразок якого-небудь об'єкта або системи об'єктів. Важливою особливістю, моделі є аналогічність, подібність, рівність, схожість, тотожність її в якому-небудь відношенні з оригіналом.

Моделювання – метод дослідження об'єктів пізнання на їх моделях; побудова та вивчення моделей реально існуючих речей та явищ. За характером моделей виділяються предметне та знакове інформаційне моделювання.

Монізм – метод розглядання різноманітності явищ світу з позицій визнання якої-небудь однієї, єдиної основи. Відрізняють ідеалістичний та матеріалістичний монізм.

Натурфілософія – філософія природи, уможливає тлумачення природи, яке розглядається в її цілісності. Натурфілософія є історично ранньою формою філософії.

Наука – сфера суспільної діяльності людини, функцією якої є вироблення та теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність. Поняття науки включає в себе як процес отримання нового знання, так і наслідок цієї діяльності – суму одержаних на даний час знань, що створюють в сукупності наукову картину світу.

Необхідність – фундаментальна філософська категорія, що визначає внутрішній стійкий зв'язок явищ та об'єктів, який обумовлений попереднім їх розвитком та всією сукупністю наявних умов їх існування.

Неопозитивізм – філософська течія ХХ ст., представники якої вбачали завдання філософії в аналізі мовних форм знання. Віденський гурток (Шлік, Карнап, Нейрат) зводив філософію до логічного аналізу мови науки, спираючись на принцип верифікації. В руслі аналітичної філософії, частиною якої є лінгвістична філософія (Мур, Вітгенштейн), об'єктом аналізу стала природна мова. Відтак, неопозитивісти вважали, що філософські проблеми виникають внаслідок неправильного вживання мови.

Неотомізм – течія сучасної католицької філософії, яка ґрунтується на вченні Фоми Аквінського про принцип гармонії віри та розуму (Маритен, Жильсон). Тут

стверджують нерозривний взаємозв'язок теології, одкровення, раціонального богослов'я та метафізики.

Нескінченне – категорія, що виражає невідривно пов'язані між собою протилежні сторони об'єктивного світу, необмежену множину просторових структур світу, принципову незамкненість всіх матеріальних систем, нестворюваність та незнищуваність світу, вічність його буття, кількісну невичерпаність явищ світу, нескінченну багатоманітність його властивостей, взаємозв'язків форм буття та тенденцій розвитку.

Номіналізм – філософське вчення доби схоластики, прибічники якого стверджують, що реальними є лише одиничні, індивідуальні речі, а універсалиї (загальні поняття) є лише імена речей. Відтак, імена існують не в дійсності, а лише в мисленні.

Об'єкт – конкретна річ, явище або процес, на які спрямована пізнавальна активність суб'єкта.

Образ – виникає як узагальнення різноманіття існуючих схожих предметів, людей, явищ тощо. Найбільш поширене поняття художнього образу.

Онтологія – вчення про буття і розділ філософії, що вивчає ґрунтовні принципи буття, найбільш загальні сутності та категорії сутності.

Особистість – людський індивід в аспекті його соціально-культурних якостей, що формуються у процесі історично конкретних видів діяльності і суспільних відношень. Особистість реалізує себе у різноманітних формах соціального спілкування та дії.

Персоналізм – теїстичний напрям сучасної західної філософії, прибічники якого визнають особистість первиною творчою дійсністю та вищою духовною цінністю, а увесь світ виявленням верховної особистості – Бога.

Підсвідоме – це поняття, яке визначає факт приналежності людині вчинків і дій, що здійснюються автоматично, рефлексивно (їх причина лежить поза межами свідомості), а також у сні, під гіпнозом, в стані сильного сп'яніння.

Пізнання – процес цілеспрямованого активного відображення світу в свідомості, процес отримання знань про властивості, закони дійсності. Це процес ідеального засвоєння світу.

Плюралізм – філософська позиція, згідно якої існує декілька чи певна множина незалежних концепцій дійсності, що не зводяться одна до іншої та розглядаються як рівноправні.

Позитивізм – філософський напрям, прибічники якого розглядають позитивне знання, як знання, що продукують природничі та спеціальні науки. Заперечують філософію як науку, визначаючи за нею лише функцію узагальнення знання конкретних наук.

Поняття – форма логічного мислення, що узагальнює повторюване і суттєве в речах та явищах, фіксує певні загальні властивості предметів дійсності.

Постмодернізм

Прагматизм – філософський напрям, що виник у США в 1870-х роках. Прибічники його досліджували механізм діяльності як основної форми життя, інтерпретуючи пізнання як перехід від сумніву до віри. Віру тут розуміють як

готовність чи звичку діяти визначеним засобом, а істину – як успіх, як корисність ідеї для досягнення мети.

Практика – сукупна цілеспрямована соціальна діяльність людства в його історичному розвитку, що включає такі моменти, як потребу, мету, мотив, цільову діяльність, засоби досягнення цілі, результат. Практика становить загальну основу, рушійну силу розвитку людського суспільства та пізнання, а однією з її форм є технічна діяльність.

Предмет – те, що вилучене із світу об'єктів в ході пізнання чи практичної діяльності.

Принцип – це першоначало буття. В логіці – це центральне поняття, базисне положення, яке пронизує систему знання та субординує його, розповсюджуючись на всі елементи. В пізнанні і світосприйнятті людини – це внутрішнє переконання або основне правило поведінки.

Природа – це важлива категорія, що, насамперед, визначає невідворотність відтворення і збільшення існуючого у певних межах, а тому природа – це **при-рід**. У широкому розумінні – це все суще, увесь світ у різноманітті його форм і проявів.

Причина – філософська категорія, яке визначає певні особливості існування явищ, дія яких спричиняє, визначає або створює інше явище.

Простір – форма буття матерії, що характеризується такими властивостями як протяжність, структура, взаємодія, упорядкованість, зв'язок явищ.

Протилежності – це взаємопов'язані сторони єдиного, які одночасно покладають і виключають одна одну, знаходяться у відношенні єдності та боротьби.

Психіка – поняття філософії та психології яке означає активність живих організмів, здатних завдяки високій організації нервової системи до відповідних рухових реакцій. Психіка людини охоплює як підсвідомі так і свідомі процеси, включаючи особисті емоційні, вольові та ментальні характеристики.

Редукція – прийом мислення, що стверджує можливість зведення одних явищ до інших, значущих для даної системи.

Рефлексія – принцип людського мислення, направлений на усвідомлення власних засад та форм.

Розвиток – спрямована закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів. В результаті розвитку виникає якісно новий стан об'єкта.

Рух – одне з фундаментальних понять філософії та науки, що характеризують спосіб існування явищ світу, вказуючи на їхню внутрішню активність та взаємодію з іншими явищами. Рух характеризує всі зміни, які відбуваються з предметами та явищами світу.

Свідомість – фундаментальна філософська категорія, яка означає вищий рівень психічної активності людини, його суб'єктивну реальність. В різних філософських системах свідомість розглядають як субстанцію або основу буття; як властивість високоорганізованої матерії, вищу ідеальну форму відображення та духовного освоєння світу. Свідомість існує у двох формах як індивідуальна та суспільна.

Світогляд – це систематизований комплекс уявлень, оцінок та установок людини, що забезпечують цілісне бачення та усвідомлення світу і місця в ньому

людини разом з життєвими позиціями, програмами та іншими спонуками поведінки, активного діяння взагалі.

Сенс життя – притаманне людині регулятивне поняття, система знань і оцінок, яка виправдовує та тлумачить певні моральні норми та цінності, визначає напрями доцільної діяльності індивіда.

Смерть – природний кінець всякої живої істоти. Людина усвідомлює свою смертність, а тому питання про смерть має світоглядне значення, оскільки смерть являє собою не тільки природний феномен, але і соціальне, і моральне явище у системі суспільних відносин.

Спокій – здатність матеріальних систем, процесів знаходитись в сталому рівноважному стану: збереження речами їх якості. Спокій – це одна із сторін руху, тому рух можливо визначити як єдність сталості та мінливості.

Спостереження – цілеспрямоване вивчення та реєстрація властивостей та зв'язків об'єкту, що спирається в основному на такі чуттєві здібності людини, як відчуття, сприйняття, уявлення. В процесі спостереження ми одержуємо знання про зовнішні сторони, властивості, ознаки об'єкта, який розглядається.

Сприйняття – процес відображення дійсності у формі чуттєвого образу об'єкта. Сприйняття дає цілісну інформацію про об'єкт, який діє безпосередньо на декілька органів чуттів, синтезуючи окремі почуття.

Субстанція – одне з фундаментальних понять онтології, що дозволяє зводити чуттєву множинність та мінливість властивостей до чогось постійного та самостійно існуючого.

Субстрат – загальна матеріальна основа явищ, носій їх якісного стану, елементарне матеріальне утворення, що обумовлює властивості конкретних предметів чи процесів.

Суперечність – це відношення протилежностей, як сторін єдиного цілого, момент в розвитку відношень між протилежностями, їх загострення.

Сциєнтизм та антисциєнтизм - філософсько-світоглядні орієнтації ХХ ст. Сциєнтизм орієнтується перш за все на результати та методи природничих та технічних наук і вірить в їх здатність вирішити також і всі соціальні проблеми. Антисциєнтизм – це песимістичний погляд на здатність науки та техніки забезпечити соціальний прогрес; критикує саму ідею науково-технічного прогресу людства.

Теорія (від грець розглядаю, досліджую) - 1. Система поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення та пояснення будь-якого явища. 2. Вища, розвинена форма організації наукового знання, яка дає цілісну уяву про закономірності та істотні зв'язки певних областей дійсності – об'єктів даної теорії.

Технократія – поняття, що означає політичну владу технічних спеціалістів на основі наукового знання.

Умозріння – спосіб теоретичного осягнення істини, що базується на абстрактних логічних побудовах.

Уявлення – відтворення образу предмета у свідомості, без безпосереднього взаємодії з ним, але на основі попереднього чуттєвого досвіду.

Факт – в звичайному розумінні – це дійсна подія, випадок. Факт науковий – на емпіричному рівні начало пізнання, щось безпосередньо дане, зафіксоване

приборами чи органами чуття. Факт науковий на теоретичному рівні – елемент системи знань, невіддільний від мови опису, виражений у знаковій формі.

Феномен та Ноумен. Феномен - це явище, що дане нам у досвіді, в актах чуттєвого сприйняття. Ноумен – це те, що лежить за межами почуттів, щось уможлидне, мислиме абстрактно.

Феноменологія – напрям в західній філософії та культурі ХХ ст., заснований Едмундом Гуссерлем. Центральне у феноменології – це ідея та вчення про час, що дозволяє досліджувати утворення чистого смислу, очищеного від міфологічних, наукових, ідеологічних, повсякденно-побутових установок, схем. Свідомість для Гуссерля по суті непередметна і не може бути уявлена як об'єкт, що визначається причинно чи функціонально та знаходить себе як направленість на предмет, як буття усвідомленості. Це виражається у різниці значення та предмета, значення та знака, значення та образу. Час у феноменології виступає як основа співпадання феномена та його опису.

Філософія (любов до мудрості) – особлива форма суспільної свідомості, система найбільш загальних понять про дійсність, про універсальні властивості та процеси світу, теоретична форма світогляду.

Філософія життя – напрям в західній філософії кінця ХІХ – початку ХХ ст. Ф. Ніцше, А. Бергсон та їх прибічники звернулись до дослідження життя як первинної реальності в її цілісності й неподільності на матерію та дух, буття та свідомість, оскільки поняття “життя” – багатозначне і його можна розуміти в біологічному, культурно-історичному та духовному аспектах.

Фрейдизм – загальна назва шкіл, що застосовуються психологічне вчення Фрейда для пояснення явищ культури, творчості, суспільної діяльності. Фрейдизм слід відрізнити від психоаналізу як конкретного методу вивчення підсвідомих психічних процесів.

Час – основна форма існування матеріальних явищ, яка характеризує їх послідовність, змінюваність одне одним, відокремленість різних стадій розвитку, тривалість процесів. Час має безповоротну направленість від минулого через сучасне до майбутнього.

Штучний інтелект – фрагмент реальності, що виник внаслідок людської діяльності як спроба моделювання і відтворення здатності людини мислити. Нині однією з поширених форм втіленої ідеї виступає персональний комп'ютер та система комп'ютерів, об'єднаних в Інтернет.